

EESTI KEELEST PIKAS PERSPEKTIIVIS

Keele- ja identiteedipoliitiline analüüs

MARTIN EHALA

Hea keele- ja identiteedipoliitika eesmärk on riigi etnolingvistilisest koostisest ja geopoliitilisest olukorrast lähtuvalt vähendada ressursi- ja väärtuspõhiste konfliktide ohtu erinevate rahvakihtide vahel ning tagada toimiv ja sidus ühiskond, mis on võimeline tegutsema ühiste eesmärkide nimel. Samas peab see poliitika jätkma piisavalt ruumi arvamuste ja kultuuri- praktikate paljususele, et mitte alla suruda innovatsiooni ja ühiskonna võimet reageerida muutustele.

Viimase paarikümne aasta arengud näitavad, et keele- ja kultuuriökoloogiline keskkond on pöördumatult teisenenud. Madal sündimus, elanikkonna vananemine, sisseränne, rahvusvaheliste organisatsioonide ja korporatsioonide mõjuvõimu suurenemine koos moraalsete tõekspidamiste muutusega on suurendanud keelelist ja kultuurilist mitmekesisust arenenud riikides ega jäta puutumata ka Eestit. Tuleb tõdeda, et rahvusriik ei ole enam keele- ja identiteedipoliitiline suverään: see ei ole ainus ega isegi mitte määrav ühiskonna keelelist ja kultuurilist mitmekesisust haldav tegur, vaid pigem üks toimija paljude teiste hulgas, mis ei pruugi sugugi kokku langeda kohaliku keele- ja kultuuriruumi huvidega (Brown jt 2017).

Eesti praeguse keele- ja identiteedipoliitika alused rajati 30 aastat tagasi hoopis teistsuguses maailmas ja teistsugust arengukeskkonda – suveräänseid, kindlate piiridega eraldatud rahvusriike – silmas pidades. Maailm on vahepeal muutunud ja edasises arengus osutub määravaks, kas ja kuidas suudab Eesti keele- ja identiteedipoliitika sellele reageerida.

Järgnevalt analüüsin eesti keele- ja kultuurikeskkonna arengu peamisi väljakutseid pikas perspektiivis ja võrdlen võimalikke valikuid nendega toimetulekuks. Seejärel vaatlen kriitiliselt viimasel aastakümnel Euroopa mõtte- ruumis toimunud keele- ja identiteedipoliitilisi arenguid ning nende võimalikku mõju keele- ja kultuuriökoloogiale üldiselt. Artikli kolm viimast osa on pühendatud otsestele keele- ja identiteedipoliitilistele suunamuutustele, mis tuleb ette võtta, et tulevikus vähendada väärtuspõhiste konfliktide ohtu erinevate rahvakihtide vahel ning tagada edaspidigi Eesti territooriumil vähemalt sama sidus ja toimiv ühiskond, nagu see on praegu.

Arengualternatiivid

Eesti rahvuse, keele ja kultuuri pikaajalise arengu ohtusid on hea ilmestada haiguste analoogiaga. On selliseid ohte nagu infarkti- ja insuldirisk – inimene teab, et selline asi võib juhtuda, eriti kui elada stressirohket elu, aga võib-olla

õnnestub neid vältida. Venemaa naabrusest tingitud oht on just selline. Teine lugu on vähiga: kui seda välja ravida ei õnnestu, siis on kindel minek. Eesti demograafiline kriis on just selline vähkkasvaja.

Rahvastikuproгноosid väidavad, et kui sündimus saavutaks taastootmise taseme, oleks siiski selle sajandi lõpuks juurde vaja umbes 200 000 sisse-rännanut, kui soovime, et rahvaarv püsiks praegusel tasemel. Kui sündimus ei saavuta taastootmise taset, oleks juurde vaja 400 000 inimest, millega etnilised eestlased jääks Eestis vähemusse (Sakkeus jt 2017). Samas on toimunud ka rändepööre. Juba alates 2015. aastast on Eestisse sisse rännanud rohkem inimesi kui välja (Tammur jt 2017). Võib arvata, et sisserändesurve püsib või pigem kasvab. Seega on Eesti ühiskonna pikaajalise arengu alternatiiv selle demograafilise vähkkasvaja ravimine.

Ajaloolise kogemuse ja Euroopa migratsioonikriisi halva eeskuju tõttu on paljude eestlaste jaoks igasugune sisseränne ja rahvuslik segunemine suurem eksistentsiaalne oht kui demograafiline hääbumine. Eks taju ju sisserändest tingitud pingeid igauks omal nahal, samal ajal kui hääbumine toimub vargsi ja selle lõppfaasi paljud oma silmaga ei näe. Nii loodetakse probleemi lahendada, piirates sisserännet ja kergitades sündimus taastootmise tasemele majanduslike vahenditega. Arvestamata jäetakse aga noorte väljaränne, mistõttu sündimuse tõus taastootmise tasemele ei suuda peatada protsessi, mida Rein Taagepera on tabavalt nimetanud demograafiliseks WC-potiks: fertiilses eas põlvkondade arvukuse kahanemine on tekitanud pöördumatu kahanemise ka taastootmistasemel sündimuse korral.

Paraku ei ole nii kõrget sündimust, kui Eesti vajaks praegu demograafilise vähkkasvaja raviks, võimalik saavutada ilma revolutsioonilise kultuurimuutusega, mis hindaks põhjalikult ümber praeguse üksikisiku arengule toetuva individualistliku väärtussüsteemi ja asendaks selle taas traditsioonilise lasterikkust väärtustava peremudeliga. Selleks oleks vaja mingit üleüldist religioosset ärkamist või totalitaarset äratamist, mis on ilmselgelt utopiline ja tooks kaasa nii terava kultuurikonflikti, et suur osa tänapäeva isikuvabadusega harjunud noori pageks Eestist ilmselt hirmuga välja vabasse maailma. Seega peaks see „usurevolutsioon” käima käsikäes väljarände sulgemisega. Meie praegune üldiselt aktsepteeritud lootus demograafilise kriisiga toimetulekuks majanduslikult mõjutatud sündimuse kasvuga on rajatud valele eeldusele – et elame endiselt rahvusriikide maailmas, kus piirid on kinni ja rahvas eriti ei rända. Tegelikkus on midagi muud. Seega jääb alles vaid üks stsenaarium: praeguste ja tulevaste sisserändajate edukas lõimimine nii, et eesti keelel ja kultuuril põhinev ühiskond kasvaks niihästi arvuliselt kui ka sidususelt.

Sisserändega kaasnevad riskid, mida maandamata võib olukord kergesti halveneda. Vaatleme sisserände struktuuri viimastel aastatel: umbes 50% on Eestisse tagasipöördunud, 30% on Vene ja Ukraina kodanikud, 10% on Euroopa Liidu kodanikud ja 10% on mujalt maailmast (Tammur jt 2017).

On täiesti mõistetav, miks Eesti on ihaldusväärne just Venemaa ja Ukraina kodanikele: Eestis on esmane hakkamasaamine kerge, sest vene keelt saab kasutada teeninduses, võimalik on saada venekeelset haridust ning luua kontakte kohalikus vene kogukonnas. Kui riik ei leia viisi selle sisserändajate rühma tõhusaks lõimimiseks Eesti ühiskonda, kasvatab see venekeelse kogu-

konna osakaalu ja segregatsiooni, mis on lisaks muule tõsine sise- ja välispoliitiline julgeolekuoht (iseäranis arvestades Krimmi ja Ida-Ukraina sündmusi 2014. aastal).

Üks võimalus seda ohtu maandada oleks püüda sisserännet Venemaalt ja Ukrainast sulgeda ning toetada sisserännet mujalt. Paraku on raske leida teisi võimalikke sisserändajaid, kes oleks kultuuriliselt ja rassiliselt sama lähedased ning kellel oleks Eestis samavõrd kerge kohaneda. Sisserändajad Lätist, Leedust ja Soomest lõimuks ehk kõige kergemini, kuid rändevoo neist riikidest on nii väike, et see ei suudaks rahuldada Eesti vajadust. Ida-Aasia sisserändajad on tuntud oma hea kohanemise poolest, kuid nad on ka väga tugeva etnilise võrgustikuga. Kõige keerukam oleks eesti kultuuriruumi lõimida Aafrika ja/või islami taustaga sisserändajaid, keda eestlastest eristaks muu hulgas ka kõrge sündimus. Seega on olemasolevatest võimalustest siiski kõige perspektiivikam sisseränne Ukrainast ja Venemaalt.

Seda muidugi juhul, kui Eesti suudab rakendada tõhusat ja iseseisvat keele- ja identiteedipoliitikat, milleks on vaja kriitiliselt ümber hinnata mõned Euroopast üle võetud ideoloogilised seisukohad ja mõned liiga kauaks kehtima jäänud keelepoliitilised põhimõtted.

Taktikaline ja strateegiline multikulturalism

XX sajandi integratsioonimudel (Berry 1977) lähtub hüpoteesist, et ühiskonna multikultuurne orientatsioon vähendab etniliste vähemuste liikmetes eksistentsiaalset hirmu assimileerimise ees, samal ajal avades vähemuse liikmetele tee põhirahvuse hulka. Sellist lähenemist võiks nimetada taktikaliseks multikulturalismiks, mille pikaajaline mõju on vähemuse vabatahtlik sulandumine. Rootsikeelse vähemuse lõimumine Soome ühiskonda XX sajandi jooksul on hea näide taktikalise multikulturalismist. Taktikalise multikulturalismi põhimõtted on selgelt väljendunud näiteks 1992. aastal vastu võetud Euroopa regionaal- või vähemuskeelte hartas, milles nähakse ette kaitsemeetmed põliste vähemuskeeltele, et nende liikmed jäta „seljataha mineviku vimmatud, mis takistasid neid oma koha omaksvõtmist riigis, kus nad elavad, samuti Euroopas tervikuna” (Harta 1992: 5). Harta kaitse ei laiene immigrandkeeltele, samas rõhutatakse riigikeele oskamise vajadust ja integratsiooni.

Alates XXI sajandi algusest on multikultuursust käsitlevates diskussioonides domineerivaks kujunenud strateegiline multikulturalism, mis lähtub hüpoteesist, et kultuuriline mitmekesisus on hüve iseeneses, mille säilimist ja suurenemist tuleb riiklike poliitikatega toetada. Strateegiline multikulturalism seab mis tahes vähemuse (põlise või hilise) liikmete etnilise eripära säilitamise õiguse kõrgemale põhirahvusega lõimumise vajadusest ja vaatleb vähemuste kultuurilise kohandamise püüdu assimilatsioonina.

Strateegiline multikulturalism on seotud konstitutsioonilise patriotismi ja rahvusjärgse ühiskonna ideaalidega, mida alates 1980. aastate teisest poolest on teiste hulgas arendanud Jürgen Habermas (1998). Konstitutsiooniline patriotism on poliitiline teooria, mille kohaselt riik on neutraalne niihästi enamuse kui ka vähemuste suhtes, nii et kõik etnokultuurilised rühmad säili-

tavad oma eripära ja neid ühendab terviklikuks ühiskonnaks lojaalsus riigi poliitilisele korraldusele ja seadustele.

Praktikas ei ole konstitutsiooniline patriotism Euroopas eriti hästi toimunud: põhirahvus, põlisvähemused ja sisserännanud on jäänud eraldiseivate kultuuriidentiteetidega kogukondadeks ning sisserände kasvades on tekkinud täiesti uus olukord, nn ülimerkesisus, mis avaldub ühiskonna absoluutse kultuurilise enamuse kadumises (Vertovec 2007). Näiteks moodustavad etnilised britid Londoni rahvastikust vaid nappi 45%, ülejäänud 55% on mitmesugused vähemused (valgenahalised vähemused 13%, Aasia ja Briti-Aasia taustaga vähemused 20%, mustanahalised vähemused 13%, segarassiline rahvastik 5% ja muud väikesed vähemused kokku 4%). Ühtekokku kõnelevad londonlased emakeelena rohkem kui 300 keelt.

Paradoksaalselt on selle arengu kõrval järjest tugevamaks muutunud ideoloogia, mis otsesõnu eitab kohaliku keele ja kommete „pealesurumist”, väites, et igasugune mitmekesisust ohjeldav või vähendav tegevus on ahistamine. Nii ahistavat koolisüsteem kõiki, kelle emakeeleks ei ole kooli õppekeel, sest nad ei suuda selles süsteemis sama vabalt end väljendada kui nn privilegieritud õpilased, kes kõnelevad kirjakeelt emakeelena. Samamoodi ahistab tava ja nõue kasutada ametlikus asjaajamises ühiskonna ametlikku keelt või keeli kõiki neid, kes neid keeli halvasti valdavad. Rahvusidentiteetid ja rahvuslikud kirjakeeled on kuulutatud struktuuralse ja institutsionaliseeritud ebavõrdsuse allikaks, mis pidevalt loovad eeliseid põlisrahvale ja marginaliseerivad vähemusi (Makoni, Pennycook 2007).

Struktuurse ebavõrdsusega toimetulekuks on osa sotsiaalteadlasi soovitanud, et rahvused ja rahvuslikud kirjakeeled tuleb lihtsalt lammutada. Nende argumentatsioon põhineb nn transkeelsuse (ingl *translanguaging*) ideel, mille kohaselt mitmekeelne inimene ei valda erinevaid keeli, vaid tema jaoks on kõik kokku üks keeleliste võimaluste varasalv, kust ta valib väljendeid ja väljendusvahendeid vastavalt oma suhtluseesmärkidele. Vaid tinglikult võib öelda, et fraasid on pärit eri keeltest, mitmekeelse kõneleja jaoks on see üks terviklik süsteem. Väidetavalt ongi selline keeleliste piiride puudumine inimsuhtlusele omane ja kõik korrastatud kirjakeeled on vaid patriarhaalse ühiskonna leiutatud survevahendid. Õnneks asendavat ülimerkesisus diskrimineeriva enamuskultuuri ja nii on võimalik luua uus mitmekesisust väärtustav ühiskond. (García 2017)

Ebamugav on väidelda teooria vastu, mis on moraalselt õige; samas ei tähenda moraalne õigsus automaatselt seda, et õpetus oleks ka empiiriliselt tõene. Kõigepealt on alust kahelda selles, et globaliseerumisega kaasnev ülimerkesisus ja transkeelsus on areneva ühiskonna uus faas, mis on tulnud selleks, et jääda.

Donald Winford (2013) on põhjalikult analüüsinud pidžin- ja kreoolkeelte tekkimise aluseks olevaid protsesse. Ta näitab veenvalt, et nn transkeelsus ei ole kaugeltki omane üksnes praegusele globaliseerumisaajale, vaid on tekkinud ka mitmeid kordi varem mitmel pool maailmas intensiivse migratsiooni tagajärjel (nt orjakaubandus või koloniseerimine).

Kui selline paljurahvuseline populatsioon stabiliseerub, siis hakkab algne transkeelne pidžin laienema uutesse keelekasutusvaldkondadesse. Winfordi (2013) järgi juhtub see siis, kui eri etnilise taustaga teismelised hakkavad

pidžinit kasutama peamise omavahelise suhtluskeelena. Väljendusvõimaluste laiendamiseks kaasavad nad pidžinkeelde materjali oma emakeeltest. Nii tekib kreoolkeel koos seda emakeelena kasutava kogukonnaga, kelle jaoks see muutub identiteedi põhiliseks tunnuseks (Ehala 2017). Mõned sellised hiljuti tekkinud kreoolkeeled on näiteks tsotsitaal või isicamtho Lõuna-Aafrika vabariigis (Winford 2013) ning hübriidne türgi-saksa keelevorm, mida kasutavad Saksamaa vähemusse kuuluvad noored, kellest kaugeltki kõik ei ole türgi-keelse taustaga (Auer 2005).

Seega pakub pidžinkeelte teke ja nende areng kreoolideks piisavalt tõendusmaterjali selle kohta, et transkeelsusele iseloomulik hübriidsus, kontekstisõltuvus ja vähene standardiseeritus ei ole üleilmastumisega kaasnev ajalooline paratamatus, mis taastab keelekasutuse algse loomuliku ja rikkumatu vabaduse. See on hoopis kiirete migratsiooniprotsessidega kaasnev ajutine keeleline segadus, mis annab maad keerukama struktuuriga keelevariandi tekkimisele niipea, kui elanikkond stabiliseerub ja tekib uus põlvkond, kes vajab oma identiteedi ja autentsuse kinnistamiseks igapäevast avara funktsionaalsusega loomulikke keelt.

On muidugi iseküsimus, kas kõrgelt struktureeritud kirjakeeled on millegi poolest kunstlikud ja konstrueeritud ning seega vastuolus keele loomuliku voolava hoiakuga. Näiteks integratsioonilise lingvistika (ingl *integrational linguistics*, Harris 1990) esindajad on tõele lähedal, väites, et keeleline suhtlus moodustab mitteverbaalse kommunikatsiooniga loomuliku terviku ning et lausungite tähendused sõltuvad suures osas kontekstist. Verbaalse ja mitteverbaalse kommunikatsiooni ühtsus on põhjuseks, miks inimesed saavad kuidagimoodi suheldud ka siis, kui neil omavahelist ühist verbaalset keelt polegi.

Samal ajal tuleb arvestada, et kommunikatsioon ilma ühise keelela toimib vaid küllaldase kontekstiga suhtlusolukordades, kus suhtlusteemade ja -rollide valik on üsna piiratud (näiteks tänaval teed küsides või turul). Kontekstivaestes suhtlusolukordades, kus tuleb edasi anda uudseid ideid mis tahes teemal ja kõrgel üldistusastmel – nagu näiteks teaduses või juuras –, on vaja korrastatud kirjakeelt, et teineteisest ajas ja ruumis lahutatud suhtluspartnerid mõistaks teksti ühemõtteliselt ka ilma toetava kontekstita.

Seega on vastus kirjakeele kui rõhumisvahendi probleemile üsna ühemõtteline: kui ühiskonna prioriteediks on tagada kõigi inimeste võrdsus, siis tuleb ametlik kirjakeel kui struktuurse rõhumise vahend kõrvaldada ning kellegi ei ole keelelisi eeliseid teiste ees. Sellisel juhul tuleks loobuda abstraktestest standardkeelt eeldavatest tegevusvaldkondadest, nagu näiteks haridus, teadus või juura. Need valdkonnad on juba olemuselt eksklusiivsed, sest neis toimimiseks on vaja õppida valdama ainet, mõistma neis kasutatavat keelevarianti ja oma ideid selles keeles teistele edastama.

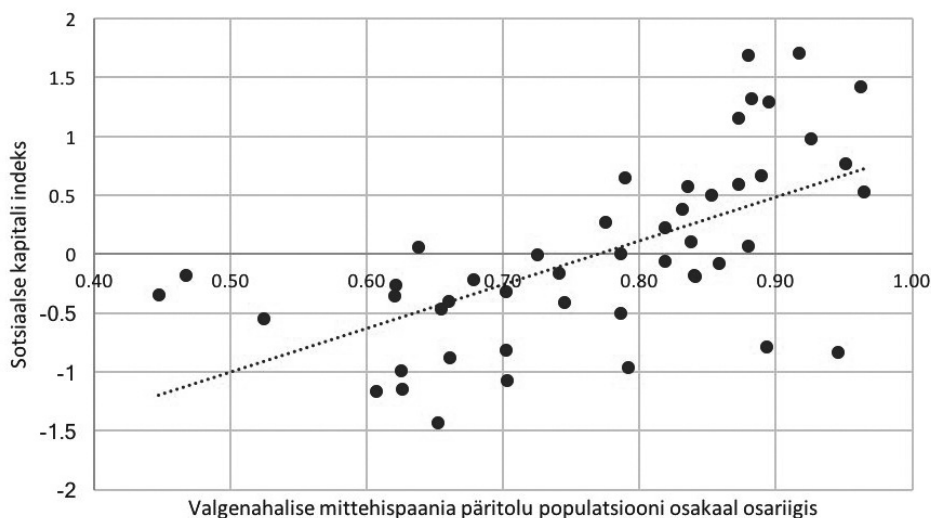
Transkeelsuse ideoloogia paradoksaalsus avaldub kõige ilmekamalt asjaolus, et selle ideoloogia autorid avaldavad oma mõtteid kõige lihvitumas inglise teaduskeeles, ajakirjades, mis kasutavad elukutselisi toimetajaid, et tagada mitte ainult keeleline korrektsus, vaid ka viitestiku täpsus. Samas esitavad nad ideid, mille kohaselt rahvuslike kirjakeelte arendamine ja kaitsmine on peaaegu rassistlik tegevus ning migratsioonivood, mis viivad kirjakeelte pidžiniseerumisele, on progressiivse arengu teetähiseks. Selle ideoloogia üks levinumaid pooltõdesid väljendab hüüdlause „Mitmekesisuses on jõud!”.

Mitmekesisus kui jõud ja nõrkus

Palju on viimasel aastakümnel kulutatud vaimset energiat väitmaks, et mitmekesisuses peitub jõud. See on alguse saanud organisatsioonipsühholoogiast, kuid mitmekesisema töötajate tausta ja pädevustega organisatsioonid ongi edukamad kui väga ühtlustatud kogemustega töötajaskonnad. Väidet on kasutatud feministlikus liikumises eesmärgiga laiendada ennekõike valgete keskklassi naiste seas levinud liikumist, kaasates teistest rassidest naisi – selge, et mitmekesisuse suunas laienemine annab liikumisele jõudu juurde.

Samas ei pea väide kindlasti paika kõigis kontekstides. Hiljutiste võrdlevate uuringute põhjal on geneetiline, rassiline ja kultuuriline mitmekesisus seotud etniliste rahutuste ja kodusõja puhkemise tõenäosusega. Näiteks Arbatli, Ashrafi ja Galori (2015) analüüs näitas, et geneetilise mitmekesisuse üheprotsendipunktiline tõus on seotud etnilise konflikti puhkemise tõenäosuse 0,65-protsendipunktilise kasvuga.

Samuti on empiirilisi tõendeid selle kohta, et kõrgem etnokultuuriline homogeensus on seotud kõrgema sotsiaalse kapitali määruga. Joonisel 1 on kujutatud Ameerika Ühendriikide osariikide etnilise homogeensuse seos osariigi sotsiaalse kapitali tasemega (sotsiaalse kapitali andmeid vt Putnam 2000, rassiline homogeensus esitatud USA 2000. a rahvaloenduse andmetel). Horisontaalteljel on kujutatud valgenahaliste proportsioon osariigis nii, et 0,4 on 40% ja 1,0 on 100%. Vertikaalteljel on antud sotsiaalse kapitali määr skaalal -2 (madalaim) kuni 2 (kõrgeim). Iga andmepunkt tähistab üht osariiki. Andmepunktide paigutus maatriksis näitab, et kõrgema sotsiaalse kapitaliga osariigid on homogeensema rahvastikuga. Korrelatsioon nende kahe muutuja vahel on märkimisväärselt kõrge ($r = 0,61$).

Joonis 1. Rassiline mitmekesisus ja sotsiaalne kapital USA osariikides 2000. aastal.

Eeltoodud positiivsed ja negatiivsed näited mitmekesisuse vastakast mõjust viitavad, et see võib mingil viisil sõltuda kollektiivsest identiteedist. Kõigi positiivsete näidete juures on tegemist sama kollektiivset identiteeti (feministlikku või töökollektiivi identiteeti) jagavate inimeste omavahelise mitmekesisusega, mitmekesisuse seos etniliste rahutustega näib olevat tüüpiline juhtumite puhul, kus ühendav kollektiivne identiteet puudub (Ehala 2017).

Seda seost on hiljuti uurinud Klaus Desmet, Ignacio Ortuño-Ortín ja Romain Wacziarg (2017). Nad mõõtsid maailma väärtusuringu (*World Values Survey*) andmestiku põhjal, kuidas on kultuuriline mitmekesisus seotud tõsiste rahvarahutuste ja kodusõja puhkemise tõenäosuse ning ühiskonnas pakutavate avalike teenuste hulgaga. Uuring põhines 76 riigi andmetel ning hõlmas ligi 200 küsimust.

Ilmnes, et etniline identiteet on üsna tugevasti seotud kultuuriliste väärtustega, nii et 43%-l juhtudest on võimalik ennustada väärtushinnanguid inimese etnilise tausta põhjal. Tulemused toetavad teooriat, mille kohaselt on identiteediga seotud kindlad tuumväärtused, mida selle identiteediga inimesed omaks peavad (Ehala 2017). Rühma liikmeid seob tuumväärtustega emotsionaalne side, mis võib olla tugevam või nõrgem. Kui rühma liikmeid seob tuumväärtustega tugev emotsionaalne side, siis on tegu nn „kuuma rühmaga”, mis on võimeline kollektiivseks käitumiseks puhtalt tuumväärtustega seotud emotsionaalse käitumise najal. Kui emotsionaalne side tuumväärtustega on enamusel rühma liikmetel nõrk, siis ei suuda rühm käituda aktiivse kollektiivse toimijana rühmadevahelistes suhetes.

Kuigi etnilisus on seotud tuumväärtustega, ei ole etniline mitmekesisus iseenesest korrelatsioonis kultuurilise mitmekesisusega – on olemas ühiskondi, mis on etniliselt mitmekesised, kuid kultuuriliselt ja väärtustelt suhteliselt homogeensed, näiteks mõned Põhja-Aafrika riigid on etniliselt kirjud, kuid väärtuste osas ülekaalukalt islamiusulised. Nii mõnedki Lääne-Euroopa ühiskonnad on etniliselt suhteliselt homogeensed, aga viimase aja kiire moraalinormide muutumise tõttu väärtuseliselt üsnagi lõhestunud.

Desmeti, Ortuño-Ortíni ja Wacziargi (2017) analüüs näitas sedagi, et kultuuriline mitmekesisus ei ole seotud kõrgema kodusõja- ja konfliktiohuga. Üksnes juhtudel, kui kultuuriline mitmekesisus langeb kokku etnilise mitmekesisusega, st ühiskonna erinevatel etnilistel rühmadel on erinevad ja omavahel vastukäivad tuumväärtused, suureneb konflikti tõenäosus – kui väärtuste killustatus tõuseb ühe standardhälbe võrra, siis suureneb tsiviilkonflikti oht 26%, samas väheneb ühiskondlike teenuste valik lausa 46%.

Uuringute tulemustest lähtudes on piisavalt alust väita, et mitmekesisus on jõud vaid juhul, kui seda tasakaalustab ühine jagatud kollektiivne identiteet. Juhtudel, kus kultuuriline mitmekesisus langeb kokku etnilise mitmekesisusega, ei ole tegemist jõu, vaid otseselt nõrkusega. Seda tuleb arvestada iseäranis Eestis, kus taasalanud sisseränne võib strateegilise multikulturalismi tingimustes suurendada eeskätt destruktiivset mitmekesisust. Seetõttu on vaja põhimõttelisi muutusi ka Eesti üld- ja kõrghariduse keelepoliitikas ning lõimimise meetodikas.

Eestikeelne üldharidus

Taasiseseisvunud Eesti keele- ja identiteedipoliitika on lähtunud taktikalisest multikulturalismist: venekeelsele elanikkonnale on tagatud omakeelne haridus, riiklikult finantseeritud teater, raadio ja telekanal, toetatakse kultuuriseltse ja kultuurivahetust Venemaaga. Samas on Eesti integratsiooniprogrammid rõhutanud vene emakeelega inimeste keelelise, poliitilise ja majandusliku lõimimise vajadust Eesti ühiskonnaga, pöörates aga üsna vähe tähelepanu vähemuse etnilise identiteedi säilitamisele ja tugevdamisele. Sellest lähtudes on osa teadlasi kasutanud Eesti lõimispoliitika jaoks terminit „integratsioon” jutumärkides, kuna see ei vasta strateegilise multikulturalismi ideele, vaid pigem viitab assimileerivale poliitikale (Kus-Harbord, Ward 2015).

Teisalt näitas Larissa Kus-Harbordi ja Colleen Wardi (2015) uuring, et Eesti ühiskonnas iseloomustab kõrgem eluga rahulolu neid vähemuse liikmeid, kes on keeleliselt ja kultuuriliselt edukalt põhirahvusega lõimunud, mitte neid, kes on omandanud küll Eesti kodakondsuse, kuid määratlevad end kultuuriliselt venelastena või venekeelsetena. Ka etniliste eestlaste enamus eeldab, et venekeelne vähemus lõimub põhirahvusega, säilitades oma varasema identiteedi eelistatult üksnes sümboolsena. Sellest lähtuvalt teevad autorid järelduse, et Eesti etnokultuurilist konteksti arvestades on vene vähemuse liikmetele psühholoogiliselt kõige kergem valida assimilatsiooni strateegia. Kõige stressirohkem Eesti tingimustes on aga jääda n-ö lõimumata venelaseks.

Halja Pilvisto ja Aune Valk (2018) on vaadelnud, kuidas eestlastest enamus lõimumishoiakud mõjutavad venekeelse elanikkonna usaldust Eesti riigi vastu. Kultuurilist mitmekesisust toetavad hoiakud, st strateegiline multikulturalism avaldas positiivset mõju üksnes lõimumata venelastele. Tulemus näitab, et lõimumissurve puudumine tekitab suuremat usaldust Eesti vastu põhiliselt nendes inimestes, kes ei soovigi lõimuda. Samas on mitmed uurinud näidanud, et eesti rahvusidentiteet on tugevam nende venekeelsete hulgas, kellel on eestlastega tihedamad kontaktid (Valk jt 2011; Ehala 2013; Pilvisto, Valk 2018). See tähendab, et senise identiteedipoliitika tõhustamiseks tuleks toetada eestlaste ja vähemusse kuuluvate inimeste tihedamate kontaktide tekkimist.

Tänapäeva killustunud informatsioonimaailmas on üldharidus sisuliselt viimane kogu rahvastikku haarav identiteedipoliitiline vahend. Ajaloolistel põhjustel on see Eestis nõukogude ajast alates olnud paralleelselt eesti ja vene õppekeelega, mis on kindlasti üks kaalukamaid põhjusi, miks rahvuspõhine eraldatus on olnud nii visa kaduma, kuigi noorema põlve vene noorte keeleoskuse taseme järgi võiksid sidemed olla üsna tihedad. Et Eestil ei ole pikas perspektiivis sisserändele alternatiivi ja kaalukas osa sisserändajaid saabub idast, tuleb eesti- ja venekeelsed koolid ühendada, ükskõik kui valulisi reaktsioone see samm rahvusvaheliselt või ka Eestis eneses (olgu siis rahvuspuhtust hindavates eestlastes või assimileerumist kartvates venelastes) esile ei kutsuks.

Koolide ühendamise tegevuskavas tuleb siiski olla paindlik, sest meil on vähemalt kolm erinevat keelekeskkonda, kus eesti ja muu emakeelega õpilaste suhtarvud erinevad. Keeruliseks kujuneb ühise koolisüsteemi loomine

Ida-Virumaal, kus pole piisavalt palju eesti emakeelega õpilasi koolide rajamiseks, mille õpilaskond oleks emakeele põhjal enam-vähem võrdselt jagunenud. Juba praegu õpib piirkonna vähestes eesti õppekeelega koolides lõimimiseks liiga palju vene emakeelega noori. Sama probleem on ka Maardus ja teistes venekeelse enamusega väikelinnades. Vältida tuleks lahendust, kus nõrga eesti keele oskusega õpetajad ja veelgi nõrgema keeleoskusega õpilased suhtlevad koolis omavahel eesti keeles, samas kui väljaspool kooli pole eesti keelt võimalik kellegagi rääkida. Nii tuleks Ida-Virumaal üleminekut alustada vabatahtlikkusega, luues kõigepealt kõrgetasemelise õpikeskkonna ja tagades väga head õpetajad, mis motiveeriks perekondi eesti õppekeelega kooli eelistama vene koolile.

Koolide ühendamise suurim võimalik kasutegur on Tallinnas, kus on nii eesti kui ka vene emakeelega noori piisavalt, et luua tõhusaid ühiskoole. Oluks korda komplitseerib mõnevõrra Tallinna linnaosade keeleline erinevus, mistõttu näiteks Lasnamäel on eesti õpilaste vähesuse tõttu keerukam luua etniliselt tasakaalustatud õpilaskonnaga lasteaedu ja koole. Seda probleemi on võimalik ületada, kui kujundada koolipiirkonnad nii, et Lasnamäe äärealad satuvad samasse koolipiirkonda Kose, Maarjamäe, Kadrioru ja Pae piirkonnaga. Samal ajal ei ole koolide ühendamine piisav, kui eesti õpetajaskonnal ei jätku lõimimispädevust, et vene ja eesti noori üheks koolikollektiiviks kujundada. Siin on vaja niihästi prioriteetide täpsustamist kui ka täiendkoolitust.

Lõimimise metoodika

Vähemuste lõimimine põhirahvusega peab olema kaasav. Kuid mitte selle sõna äraspidises tähenduses, mis on levinud praegu Euroopas ja tähendab eritingimuste loomist, et inimene tunneks end mugavalt just sellisena, nagu ta on, säästes teda niiviisi sisulisest lõimimisest. Selline äraspidine „kaasamine” on sama halb kui tõrjumine: mõlemal juhul seatakse *meie* ja *nende* vahele piir, inimesel lastakse olla ja elada võõrana ja teisena. Euroopa püüab seda vastuolu lahendada enamusidentiteeti lammutades, kuid tulemus ei muuda kindlasti ühiskonda sidusamaks – pigem tekib ühiskond, mille liikmete vahel puudub igasugune ühisest identiteedist tingitud solidaarsus.

Sisuline lõimimine tähendab sihipärast sotsialiseerimist, et inimene saaks lisada oma mitmikidentiteedi kimpu ühe uue identiteedi. Iga uue identiteedi omandamine nõuab aega ja pühendumist. Kaasamine tähendab inimesele võimaluse andmist uue identiteedi harjutamiseks. Ta peab saama läbi käia inimestega, kes seda identiteeti valdavad, kes on selle juba omandanud. Inimesele tuleb anda võimalus olla meie hulgas ja olla nagu meie, muu hulgas teha kaasa meie rituaale ja tähistada tähtpäevi, käia metsas ja rabas ning tervitada laulupeo rongkäiku, kuulata meie muusikat ja tantsida meie tantse. Ühesõnaga, elada koos meiega meie elu. Siis kujuneb vähehaaval niihästi uus identiteet kui ka emotsionaalne side sellega.

Sellise lähenemise korral tähendab lõimimine ühe uue kultuuripädevuse omandamist. Ja nii nagu mis tahes uue pädevuse omandamine ei tühista varasemaid, ei eelda ka eesti identiteedi omandamine varasemate identiteetide hülgamist või kustutamist. Selline lähenemine erineb strateegilise multi-

kulturalismi põhimõtetest. Viimase kohaselt tähendab lõimimine enamusrühma ja vähemusrühma vaheliste võimusuhte reguleerimist, enamasti erinevate rühmapõhiste kompensatsioonimeetmete rakendamist vähemuse liikmetele, et tasandada väidetavaid struktuuralseid tõkkeid ühiskonnas, mille ülesehitus ei luba neil selles olla edukad sellisena, nagu nad on (vt Vetik 2017).

Kuid edukas lõimimine ei ole eri rühmade vaheliste suhete reguleerimine, vaid inimese kultuuripädevuste avardamine. Seetõttu ei tohiks inimestesse suhtuda kui etniliste rühmade esindajatesse (st vähemuse ja põhirahva liikmetesse) ega istutada neisse juba ette ohvri- ja ahistajaidentiteeti. See ei tähenda, et inimese etnilist identiteeti peaks ignoreerima – see on osa tema isikupärasest kultuuripädevusest, mis on väärtus iseeneses, kuid see ei saa olla erikohtlemise ega diskrimineerimise aluseks.

Eelnevast lähtuvalt tuleks ühendatud eestikeelses koolis luua õhkkond, milles:

1. kõik noored võiksid koos eestikeelse haridusega omandada eesti identiteedi ja olla eestlaste hulka vastu võetud, kui nad seda soovivad;
2. eesti rahvusidentiteedi kui kultuuripädevuse omandamist ei seostata oma etnilise identiteedi hülgamise või salgamisega;
3. õpilaskonnas toetatakse väärtushinnanguid, milles kaksikidentiteediga õpilasi ei peeta teisejärguliseks, vaid neid hinnatakse rikka kultuuripädevuse tõttu;
4. silmapaistvad kaksikidentiteediga inimesed oleks sagedaseks külaliseks pidulikel üritustel ja teemapäevadel.

Selline lähenemine on vajalik eesti ja vene noorte edukaks lõimimiseks eestikeelses koolis, kuid see peab rakenduma ka uutele sisserändajatele ning Eestisse tagasi pöördujatele, kelle hulgas võib olla väga eripäraseid identiteedikombinatsioone, milles eesti identiteet ei pruugi sugugi olla domineeriv.

Kakskeelne ülikool

Alates 2010. aastast on Eestis välisüliõpilaste osakaal ja absoluutarvud väga kiiresti kasvanud. Haridusministeeriumi hiljutise analüüsi kohaselt (Sellio 2018) on praegu 25% magistritaseme õppekavadest ingliskeelsed ja neil õppivatest üliõpilastest 70% on välisüliõpilased. Juba leidub valdkondi, kus õpe on täiesti ingliskeelne, nt filosoofia TÜ-s, infotehnoloogia TTÜ-s (Haavapuu, Vihand 2016). Sotsiaalteadustes asus 2017. aastal eestikeelsetele kavadele õppima vaid 30% üliõpilastest, samas on sotsiaalteaduste ingliskeelse õppekava tudengeist vaid kolmandik välisüliõpilased. See tähendab, et üle poole (55%) eesti emakeelega sotsiaalteaduste üliõpilasi õpib Eesti ülikoolides inglise keeles. Kuna 45% nende kaasüliõpilasi tõenäoliselt eesti keelt ei oska, tähendab see, et ka loenguväline üliõpilassuhtlus on suuresti ingliskeelne. Kindlasti on selline praktika kasulik eesti üliõpilaste inglise keele arenguks, aga protsessi kurvem tagajärg on see, et nii muutub inglise keele kui ühise suhtluskeele kasutamine Eestis loomulikuks, ja seda ka kohalike eestlaste ja venelaste vahel.

Soovime seda või mitte, kuid praeguseks on ilmselge, et inglise keel on tulnud kõrgharidusse selleks, et jääda. Kui kogu maailma üliõpilaskandidaadid

on ühel meelel, et nad on valmis õppima inglise keeles, kui saavad seda teha parimates ülikoolides, siis ei saa seda tagasi pöörata ega tohi seda eirata.

Samas on inglise keel kiiresti muutunud üldiseks olukorras, kus kõrgharidusseadus sätestab, et Eesti ülikoolide õppekeel on eesti keel ning riiklikud arengukavad on eesti keele kaitse kõrghariduses seadnud prioriteediks. Nii tuleb tunnistada, et senine kõrghariduse keelepoliitika on olnud rahvusvahelistumisega kohanemisel abitu. Vaja on selget ja konkreetset seadusemuudatust, mis tunnustaks toimunud pööret kakskeelsuse suunas, kuid annaks selged garantiid eesti keele kasutusele.

Kõigepealt tuleks loobuda püüdest reguleerida seda, kui suur osa õppekavu tohib olla inglise keeles. Praeguses sõnastuses kõlav eesti keelt kaitsev säte („eestikeelse õppe säilimine kõigis õppekavarühmades kõigil õppeastmetel”, EKAK 2011) tagab üksnes selle, et vähemalt üks õppekava kümne või enamagi õppekavaga rühmas oleks eestikeelne. Esiteks on see väga madal lävi, teiseks on see läbinisti formaalne: nõue on täidetud, isegi juhul kui õppekavarühma ainsal eestikeelsel kaval õpib kas või üks üliõpilane.

Samuti tuleb asendada senine lõtv õppekeele määratlus ülikooliseaduses („Ülikooli õppekeel on eesti keel. Muude keelte kasutuse otsustab ülikooli nõukogu”), sest see pole siiani takistanud ingliskeelset õpet ega saagi seda teha, kuna pole määratletud, mis asi on ülikooli õppekeel ja mille poolest see erineb õppekava õppekeelest, mida seadus samuti mainib seoses ingliskeelsete õppekavadega. Praeguse seaduse järgi pole aru saada, kas ülikooli õppekeel on endiselt eesti keel, isegi kui kõigi õppekavade õppekeel oleks mingi muu keel. On arusaadav, et selline eesti keele staatust kinnitav sõnastus on üksnes sümbolne ega anna eesti keele kasutusele kõrghariduses mingit garantiid.

Selle asemel tuleks ülikooli töökeeleks kehtestada eesti keel. Töökeeles toimub kogu asjaajamine, aktused, struktuuriüksuste koosolekud (loetelu tuleks üsna täpselt määratleda). Lisaks tuleb ülikooli- või keeleseaduses kehtestada ülikooli kõigile töötajatele eesti keele valdamise nõue. See peaks kehtima põhikohaga töötajatele ja selle täitmiseks oleks näiteks kolme aasta pikkune viieaeg, mida võiks erandkorras kaks aastat pikendada – mis võimaldaks keelt õppida neil, kes soovivad end pikemalt Eestiga siduda, või siis õppimisest loobuda neil, kes plaanivad lühiajalist Eestis viibimist. Põhimõtteliselt on võimalik töötada rahumeeli viieaastase projekti lõpuni ilma eesti keele oskuse pärast muretsemata ja seejärel lahkuda mujale.

Eesti keele oskuse nõue võimaldaks ülikoolil kasutada ametlikes olukordades ametlikku keelt ja looks olukorra, milles igal inimesel on seaduslik õigus tööalaselt ülikooli töötajatega suhelda eesti keeles – ja vaid erandkorras, kui inimene pole veel piisavalt kaua töötanud, tuleks teha mööndus ja kõnelda inglise keelt. Selline seadusemuudatus aitaks tühistada praeguse praktika, mille kohaselt ei eeldata välisõppejõududelt eesti keele oskust, mille tulemusena dubleeritakse kogu kirjalik info ja kasutatakse automaatselt inglise keelt, kui koosolekul osalejaist mõni eesti keelt ei oska. Õppetöö võib ju toimuda ka inglise keeles, aga ülikool ise on siiski eesti ülikool ja selle töö käib kõigil tasanditel eesti keeles. Olen veendunud, et range töökeele ja õppekeele eristamine tagaks eesti keelele ülikoolis kokkuvõttes parema positsiooni kui praegune hiiliv üleminek inglise keelele, säilitades mõned eestikeelsete õppekavade saarekesed.

Selle asemel tuleks sätestada, et iga õppekava mahust vähemalt kolmandik peab olema eesti keeles. See nõue ei sea piiri ingliskeelsete õppekavade hulgale, kuid garanteerib, et ükski õppekava ei muutu täiesti ingliskeelseks. Samamoodi nagu töötajate keelenõue, peaks eestikeelse õppe mahu nõue ja selle suurus olema sisse kirjutatud ülikooliseadusesse. Eestikeelse õppe sisu peaks erinema välisüliõpilastele ja neile, kes on omandanud eestikeelse keskhariduse. Välisüliõpilastele oleks eestikeelse õppe sisuks praktilist eesti keelt, ühiskonda ja kultuuri puudutavad kursused ning eestikeelne erialane praktika. Eesti üldhariduse taustaga üliõpilastele oleks eestikeelse õppe sisu erialane (terminoloogia, suuline ja kirjalik eestikeelne eneseväljendus, eriala populariseerimine eesti keeles, eestikeelne bakalaureuse- ja magistratöö). Näiteks oleks mingi õppeaine, ütleme „Digihumanitaaria alused”, eesti keskharidusega üliõpilastele 5 ainepunkti mahus, millest 3 ainepunkti oleks ingliskeelseid loenguid ja 2 ainepunkti eestikeelseid seminare. Välisüliõpilastele oleks sama aine maht 3 ainepunkti ja selle kõrval oleks 2-aine punktine „Praktiline eesti keel”.

Kohustusliku eesti keele õpetuse kehtestamine kõigile välisüliõpilastele ja samas mahus eestikeelse aineõpetuse tagamine Eesti taustaga üliõpilastele loob niihästi tõhusa vahendi targa sisserände toetamiseks kui ka efektiivsema kaitse eesti teaduskeele arengule, sest ei võimalda ühtegi õppekava muuta täielikult võõrkeelseks. Samas avab see ülikoolidele tee ingliskeelse õppe laiendamiseks vastavalt nõudlusele. Seega oleks kõrghariduse keelepoliitika otsustav muutmine oluline samm eestikeelse kultuuriruumi pikaajalise kestlikkuse tagamiseks, samas ülikoolide rahvusvahelistumist pärssimata. Tegemist oleks ka olulise sammuga eesti keele mainekujunduses.

Eesti keele mainekujundus

Kõige tugevamalt kujundab keele mainet selle turuväärtus, st eelised, mida keele oskamine annab tööturul ja igapäevaeluga hakkamasaamisel. Nii nagu mis tahes valdkonnas määrab keele turuväärtuse seda keelt kasutava ühiskonna majanduslik ja kultuuriline võimsus – see on ka põhjus, miks suurte rahvaste keelte maine on kõrge ja väikeste oma mitte sedavõrd.

Et väikeste keelte kõnelejad on elu paratamatuse ja keeleliste majandussuhete tõttu nagunii kakskeelsed, siis sõltub nende emakeele turuväärtus sellestki, kui võrd efektiivselt ja järjekindlalt nad muudavad selle keele oma territooriumil ihaldusväärseks kapitaliks, mis annab oskajale igapäevaelus olulist majanduslikku, ühiskondlikku ja kultuurilist kasu. Selleks on kaks omavahel seotud viisi: riiklik keelepoliitika ja põhirahvuse keelehoiakud. Kõlab ehk julgalt, kuid kui riik ja rahvas käituvad ja toimivad nii, et keeleoskusega inimene kaotab majanduslikult, sotsiaalselt ja kultuuriliselt, siis viib see keele turuväärtuse üles ja inimesed hakkavad seda õppima.

Suurrahvad käituvadki nii iseenesestmõistetava loomulikkusega, kuid paljude väikerahvaste madal hinnang oma keelele on hoidnud madala ka nende keelte turuväärtuse: näiteks on eestlased, lätlased, tšehhid, sloveenid jt nii vastutulelikud võõrkeelte kasutajad, et muulastel, kes vastavat keelt

õpivad, on raske seda omandada, sest põliselanikud oma vastutulelikkusega ei anna erilist võimalust seda praktiseerida.

Suhtumine oma keelesse on osa eesti identiteedi tuumväärtustest. Varasemad uuringud on näidanud, et kuigi eesti keelt hoitakse ja väärtustatakse, ei hinnata eesti keele võimet olla eri rahvusest inimeste tõhus suhtlusvahend isegi Eesti territooriumil, rääkimata rahvusvaheliselt (vt Tammemägi, Ehala 2012). Samas on Eesti riik ja ühiskond viimase 30 aasta jooksul niivõrd palju majanduslikult ja tehnoloogiliselt arenenud, et oleks aeg ühiskondlikke keelehoiakuid järele aidata.

On selge, et Eesti ühiskond vajab rahvusvahelisi kontakte niihästi majanduslikuks, kaitsealaseks kui ka tehnoloogiliseks arenguks. Samas ei tohiks me ingliskeelset õpet laiendades käituda nagu röövkapitalistid, kes rentaabluuse nimel on valmis tootmisega kaasneva saasta südamerahus Eesti loodusesse maha kallama. Ka keelekeskkond on keskkond, ja need (olgu ettevõtted, organisatsioonid või üksikisikud), kes sujuvama suhtluse nimel on valmis Eesti territooriumil südamerahus võõrkeeles toimima, saastavad süüdimatult siinset keelekeskkonda, mis muudab järeltulevatele põlvedele raskemaks säilitada ja arendada siin sidusat ja kultuuriliselt omanäolist ühiskonda.

Iga riigi keele- ja identiteedipoliitika ülesanne on tagada ühiskonna rahu-meelsus, sidusus ning pikaajaline jätkusuutlikkus. Need väärtused on olulised kõigile ühiskonnaliikmetele, olgu siis põhirahvas, vähemused või sisserännanud, ja vaieldamatult tuleb nende saavutamiseks pidevalt vastastikku kohaneda – sisserännanutel rohkem, kohalikel vähem. Keele- ja identiteedipoliitika ülesanne on tagada, et kohanemine oleks paindlik, kuid pidev, et lõimumatusest tingitud väärtuslõhed ei lahvataks ühel hetkel konfliktideks, mis mürgitavad kogu ühiskonna heaolu. Eesti keele- ja identiteedipoliitika vajab olulisi muutusi, et seda saavutada tänapäeva kiiresti muutuvmas maailmas.

Artikkel on kirjutatud uurimisteema IUT20-3 „Eesti keele kestlikkus avatud maailmas (EKKAM)” raames.

Kirjandus

- Arbatli, Cemal Eren, Ashraf, Quamrul, Galor, Oded 2015. The Nature of Civil Conflict. https://www.brown.edu/academics/economics/sites/brown.edu/academics/economics/files/uploads/2013-15_paper.pdf (28. XII 2018).
- Auer, Peter 2005. A postscript: Code-switching and social identity. – Journal of Pragmatics, kd 37, nr 3, lk 403–410.
- Berry, John W. 1977. Multiculturalism and Ethnic Attitudes in Canada. Ottawa: Ministry of Supply and Services.
- Brown, Kara D., Koreinik, Kadri, Siiner, Maarja 2017. Introductory chapter: Questioning borders. – Language Policy Beyond the State. Toim M. Siiner, K. Koreinik, K. D. Brown. Cham: Springer, lk 1–21.
- Desmet, Klaus, Ortuño-Ortín, Ignacio, Wacziarg, Romain 2017. Culture, ethnicity, and diversity. – American Economic Review, kd 107, nr 9, lk 2479–2513.

- Ehala, Martin 2013. Russian-speakers in the Baltic countries: Language use and identity. – *Negotiating Linguistic Identity: Language and Belonging in Europe*. Toim Virve-Anneli Vihman, Kristiina Praeli. Oxford: Peter Lang Verlag, lk 89–110.
- Ehala, Martin 2017. *Signs of Identity. The Anatomy of Belonging*. London: Routledge.
- EKAK 2011 = Eesti keele arengukava 2011–2017. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- García, Ofelia 2017. Problematizing linguistic integration of migrants: The role of translanguaging and language teachers. – *The Linguistic Integration of Adult Migrants: Some Lessons from Research. L'intégration linguistique des migrants adultes: Les enseignements de la recherche*. Toim Jean-Claude Beacco, Hans-Jürgen Krumm, David Little, Philia Thalgott. Berlin: De Gruyter, lk 11–26.
- Haavapuu, Hanna, Vihand, Tiia 2016. TTÜ keelepoliitika. Tallinn: TTÜ. https://www.ttu.ee/public/h/haridustehnoloogiakeskus/pdf/Keelepoliitika_ettekanne.pdf (8. IX 2018).
- Habermas, Jürgen 1998. *Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Harris, Roy 1990. On redefining linguistics. – *Redefining Linguistics (RLE Linguistics A: General Linguistics)*. Toim Hayley G. Davis, Talbot J. Taylor. London: Routledge, lk 18–52.
- Harta 1992 = Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta ja selgitav aruanne. Strasbourg: Euroopa Nõukogu. <https://rm.coe.int/explprt-charter-ee-doc/168071ba06> (25. X 2018).
- Kus-Harbord, Larissa, Ward, Colleen 2015. Ethnic Russians in post-Soviet Estonia: Perceived devaluation, acculturation, well-being, and ethnic attitudes. – *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, kd 4, nr 1, lk 66–81.
- Makoni, Sinfrey, Pennycook, Alastair 2007. Disinventing and reconstituting languages. – *Disinventing and Reconstituting Languages*. Toim S. Makoni, A. Pennycook. Clevedon: Multilingual Matters, lk 1–41.
- Pilvisto, Halja, Valk, Aune 2018. The effect of a majority group's orientation toward acculturation on a minority group's feelings of national identity. – *Applied Psychology*. <https://doi.org/10.1111/apps.12154>
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Sakkeus, Luule, McKibben, Jerome, Puur, Allan, Rahn, Leen, Abuladze, Liili 2017. Rahvastikuprognosis erinevate rändestsenaariumide korral. – *Eesti rändeajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Toim Tiit Tammaru, Raul Eamets, Kristina Kallas. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu, lk 57–65.
- Selliöv, Reena 2018. Õppekeel Eesti kõrgkoolides EHISe andmetel. Statistiline ülevaade. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/oppekeel_eeesti_korgkoolides_statistiline_ylevaade.pdf (8. IX 2018).
- Tammemägi, Anni, Ehala, Martin 2012. Koolinoorte keelehoiakud 2011. aastal. – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 241–260.
- Tammur, Alis, Puur, Allan, Tammaru, Tiit 2017. Kas Eestis toimub rändepööre? Välisrände suundumused 2000–2015. – *Eesti rändeajastul. Eesti*

- inimarengu aruanne 2016/2017. Toim T. Tammaru, Raul Eamets, Kristina Kallas. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu, lk 35–42.
- Valk, Aune, Karu-Kletter, Kristel, Drozdova, Marianna 2011. Estonian open identity: Reality and ideals. – TRAMES: A Journal of the Humanities & Social Sciences, kd 15, nr 1, lk 33–59.
- Vertovec, Steven 2007. Super-diversity and its implications. – Ethnic and Racial Studies, kd 30, nr 6, lk 1024–1054.
- Vetik, Raivo 2017. Riigirahva identiteet eestlaste ja eestivenelaste seas. – Acta Politica Estica, nr 8, lk 85–104.
- Winford, Donald 2013. Social factors in contact languages. – Contact Languages: A Comprehensive Guide. (Language Contact and Bilingualism 6.) Toim Peter Bakker, Yaron Matras. Boston–Berlin: de Gruyter, lk 363–416.

Martin Ehala (sünd 1963), Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse professor, keeletsotsioloogia vanemteadur (Ülikooli 18, 50090 Tartu); Helsingi ülikooli eesti keele külalisprofessor, ehalam@gmail.com

Estonian language in the long run: identity and language policy

Keywords: language ecology, integration of immigrants, language of education, English in higher education, metrolingualism, linguistic diversity

The main trends over the last couple of decades indicate that language ecological conditions have changed radically in Estonia. After a long period of being a country of emigration, Estonia has become attractive to immigration again. Many are returnees, but the second largest group of immigrants comes from Russia and Ukraine. As Estonia needs immigration due to low birth rates and an ageing population, the new immigrants set a new challenge to Estonia's ability to integrate its Russian-speaking minority, not to mention others from very different backgrounds. To cope with this challenge, the Estonian language and identity politics need first to reject the ultra-liberal ideology that celebrates diversity to the extent that no pressure to integrate with the host society is put on the immigrants. Second, to avoid further segregation of the Russian-speaking minority, the historically parallel Estonian and Russian language school systems need to be integrated into one with Estonian as the language of instruction, but with a wide support for Russian speaking students, including the use of Russian to teach their mother tongue, literature and cultural history. Further, Estonian identity politics should aim to promote the understanding that a person may successfully have two or even more linguistic identities without one necessarily replacing another. As to the internationalisation of higher education, Estonian universities need to find a working balance between using Estonian and English in teaching and research. As Estonia needs smart immigration, the best way to promote this is to provide international students with a working knowledge of the Estonian language and society by their graduation with a possibility to stay and work in Estonia.

Martin Ehala (b. 1963), Professor of Literacy Education at the Institute of Estonian and General Linguistics of the University of Tartu (Ülikooli 18, 50090 Tartu); Visiting Professor of Estonian at the University of Helsinki, ehalam@gmail.com